

**LUDWIG STEINDORFF: KROATIEN.
VOM MITTELALTER BIS ZUM
GEGENWART,**

VERLAG FRIEDRICH PUSTET/
SÜDOSTEUROPA GESELLSCHAFT, OST UND
SÜDOSTEUROPA, GESCHICHTE DER
LÄNDER UND VÖLKER,
UR. HORST GLASSL I EKKEHARD VÖLKL,
REGENSBURGMÜNCHEN 2001.,
272 STR.

Ludwig Steindorff, profesor istočno-europske povijesti na ChristianAlbrechts sveučilištu u Kielu, poznat je hrvatskoj znanstvenoj javnosti po brojnim radovima, poglavito iz hrvatske srednjovjekovne, ali i najnovije povijesti. Osim na znanstvenom polju, Steindorff se istakao i kao objektivni tumač prilika u Hrvatskoj za vrijeme i poslije rata 1991-1995., sudjelujući na nizu tribina u Njemačkoj i drugdje. Po svojem znanstvenom i društvenom angažmanu, Steindorff pripada podjednako njemačkoj, kao i hrvatskoj historiografiji.

Njegova knjiga o Hrvatskoj jedina je koja se pojavila na njemačkom govornom području, a koja ima sve kvalitete znanstvenog djela. Sastoji se od Uvoda, deset poglavlja i dodatka. Poglavlja prate hrvatsku povijest kronološki od antike do godine 2000., s jednim izuzetkom: fenomenu glagoljaštva posvećeno je jedno cijelo poglavlje.

U uvodnom dijelu (11-19) autor objašnjava koje su povijesne hrvatske zemlje, te daje prikaz nastanka njihovih međusobnih granica, ali i vanjskih granica Hrvatske, upozoravajući na vrijeme njihova nastanka. U inače korektnom opisu možemo primijetiti

jedino to, da je autor zaboravio spomenuti da su današnji zapadni dijelovi Bosne i Hercegovine sve do osmanskih osvajanja također bili dio hrvatskih zemalja, te da i njih valja spomenuti u nabranjanju hrvatskih povijesnih teritorija, bez obzira na njihov današnji status. No, u kasnijem tekstu posvećeno je mnogo prostora povijesti BiH, sve do najnovijeg vremena.

Steindorff potom opisuje hrvatski grb, te navodi podatak o prikazu hrvatskog grba na prozoru crkve sv. Sebald u Nürnbergu (1514), ali tvrdi i da su prvi prikazi šahovnice iz 11. st., za što nemamo potvrda, jer su najstariji prikazi povijesnog hrvatskog grba iz kraja 15. st. U odlomku o stanovništvu, autor daje korektnu sliku stanja u Hrvatskoj, ali i prikaza naseljenosti Hrvata izvan Hrvatske. Kako je knjiga objavljena prije posljednjeg popisa stanovništva, navedene su samo procjene i njihov odnos prema popisu iz 1991., ali i to daje uglavnom točnu sliku današnje situacije.

Pišući o uključenosti Hrvatske u europske regije, Steindorff naglašava jednakovrijednost utjecaja triju regija na hrvatsku povijest: Srednje, Južne i Jugoistične Europe. U novije vrijeme, kako ističe, jačaju ponovno veze Hrvatske sa Zapadnom i Srednjom Europom.

Napokon, definirajući što je to hrvatska povijest, autor ističe nedjeljivost državne, teritorijalne, populacijske i nacionalne povijesti, te upozorava na odlučujuću ulogu hrvatskog etnosa, državnosti, povijesnih granica, vjere, jezika, staleške nacije i kulturnih veza na stvaranje suvremene hrvatske nacije. Hrvatska povijest, piše Steindorff, uza sve posebnosti ima mnogo toga zajedničkoga s drugim zemljama Europe.

Prvo poglavlje nosi naslov "Antika i etnogeneza" (20-25), a obrađuje razdoblje od grčke kolonizacije do početka 7. st. Pišući o etnogenezi Hrvata, autor se priklanja mišljenju o kasnijem doseljenu Hrvata, ali ga stavlja u 7. st. Također ističe da je hrvatsko ime najvjerojatnije iranskog podrijetla, a da je u avarskom kaganatu služilo kao oznaka službe graničara. Od raznih grupa s hrvatskim imenom, samo je ona na jadranskoj obali uspješno dovršila svoju etnogenezu, nakon zbacivanja avarske vlasti, slavizacije i stvaranja vlastite vladavine oko 800.

Sljedeće je poglavlje posvećeno ranom srednjem vijeku (26-38). U tumačenju ključnih pitanja najranije hrvatske povijesti – po-krštavanja i stvaranja države – Steindorff slijedi prevladavajuća tumačenja u najnovijim pregledima hrvatske povijesti, te pokrštavanje datira u 9. st. i veže uz franačke i dalmatinske misionare, a osamostaljenje Hrvatske u vrijeme Trpimirove vladavine. U potpoglavlju o Tomislavu, oprezno ističe podatke iz izvora i legendarni karakter Kronike Popa Dukljanina, bez izvlačenja nekih dalekosežnih zaključaka.

U poglavlju "Visoki i kasni srednji vijek (12. stoljeće – 15-26)" (39-63) znatna je pažnja posvećena društvenoj povijesti, ponajprije izgradnji komunalnog društva (o čemu je autor svojedobno objavio monografiju) i kolonizaciji Slavonije. Jedno se potpoglavlje bavi Bosnom. Posebnu pažnju Steindorff posvećuje pitanju Crkve bosanske, za koju smatra da nije bila heretička, nego da se najvjerojatnije radilo o "arhaičnoj redovničkoj crkvi". Povijest Dubrovnika također je obrađena u zasebnom potpoglavlju.

Zanimljivo je da je Steindorff odlučio posvetiti posebno poglavlje – iako znatno kraće nego ostala fenomenu glagoljske pismenosti (64-69). Pri tom slijedi tradicionalno tumačenje pojave glagoljice u Hrvatskoj, s njezinim žarištem na Kvarneru, a zapostavlja tzv. južni put, preko Duklje.

Poglavlje o ranom novom vijeku (70-93) donosi razradu uobičajnih pitanja hrvatske

novovjekovne povijesti (osmanska osvajanja, Vojna krajina, uskoci, protestantizam, naseljavanje pravoslavnog stanovništva i sl.). Zanimljivo je da u jednom potpoglavlju Steindorff donosi i pričicu o tome kako je kravata dobila ime po Hrvatima – detalj kojeg obično ne susrećemo u znanstvenim pregledima hrvatske povijesti. Također je neuobičajena praksa da se uz opis nekih događaja govori o njihovom kasnijem odjeku i ulozi u stvaranju nacionalnih ideologija, a upravo to radi Steindorff kada piše o, primjerice, seljačkoj buni 1573. ili uroti Zrinsko-Frankapanskoj. Takav je način povezivanja prošlosti i suvremenosti vrlo zanimljiv, pogotovo inozemnom čitateljstvu, jer mu omogućava lakše razumjeti neke suvremene fenomene s kojima se može susresti ne samo u znanstvenoj literaturi.

"Dugo 19. stoljeće" obrađeno je na šezdesetak stranica (94-151). Puno pažnje Steindorff je posvetio pitanju ilirizma, detaljnom prikazu stranačkog života i jezičnoj politici. Njegovo je tumačenje jezične situacije to, da se radi o jednom jeziku Hrvata, Srba, Bišnjaka i Crnogoraca, ali da postoje jasno odvojeni jezični standardi, koji se s vremenom sve više međusobno razlikuju. Pošto izraz "srpskohrvatski" ili "hrvatskosrpski" može stvoriti krivi dojam o nacionalnom jedinstvu, jedino je ispravno nazivati jezik onako, kako ga označavaju pripadnici pojedine nacije (hrvatski, srpski, bosanski).

U poglavlju o prvom svjetskom ratu i međuratnom razdoblju (152-172) najviše je pažnje posvećeno nastanku i funkcioniranju prve Jugoslavije.

Zasebno se poglavlje bavi Hrvatskom u Drugom svjetskom ratu (173-189). Osjetljivu tematiku nastanka i ocjene NDH Steindorff obrađuje smireno i objektivno. Upozorava na to da ustaški režim nije mogao uspjeti, jer nije imao oslonca među stanovništvom NDH, s obzirom na to da je bio nametnut izvana, a da prethodno nije izvršena nikakva mobilizacija za taj pokret u Hrvatskoj i BiH. Ostali razlozi su bili zločinački karakter režima, zloraba

vlasti, stalne borbe frakcija za vlast, prepuštanje teritorija Italiji i Mađarskoj, drugorazredni položaj muslimana, privredni problemi. Pišući o partizanima, autor ističe da su se u početku pokušali nametnuti terorom nad predstavnicima starog režima, ali da se od takve politike odustalo tijekom 1942., čime je bilo omogućeno privlačenje sve većeg broja simpatizera. Osim toga, partizanski je pokret jedini, kao nadnacionalni, nudio smirivanje sukoba između sukobljenih nacija. U obradi broja stradalih u Jasenovcu, nakon Bleiburga i uopće tijekom rata i neposrednog porača, Steindorff se poziva na Vladimira Žerjavića, napominjući da danas prihvaćene niže procjene ne znače drugačije vrednovanje ustaškog režima, nego su rezultat otvorenih rasprava, koje su u socijalističkoj Jugoslaviji bile zabranjene, što se pokazalo kao otegotna okolnost u prevladavanju ratnih trauma.

Predzadnje poglavlje bavi se Hrvatskom u socijalističkom razdoblju (190-209). Dolazak komunista na vlast u Jugoslaviji bio je brži nego u zemljama pod sovjetskim utjecajem, jer su jugoslavenski komunisti sami došli na vlast, a osim toga se nisu morali suočiti s prijeratnim socijaldemokratskim konkurentima, jer takvih u Jugoslaviji nije bilo. Bez predbacivanja i teških riječi, Steindorff piše i o sudbini Nijemaca u Hrvatskoj i Jugoslaviji, te ističe kako je 1948., umjesto očekivanih 109-000 Nijemaca u Hrvatskoj živjelo samo njih 10000, dok su ostali bili protjerani ili ubijeni.

U tumačenju uloge Alojzija Stepinca, Steindorff ističe da je nadbiskup pozdravio osnivanje NDH, ali da se uvijek držao distancirano od režima, te da je kritizirao komuniste kratko vrijeme prije njihova ulaska u Zagreb, no bez izravnih posljedica. Tek kada je odbio stvaranje autokofalne katoličke crkve u Hrvatskoj, bio je osuđen kao suradnik ustaškog režima. Hebrang se, po mišljenju autora, zalagao za neke hrvatske interese, ali je ulogu u njegovu padu imao i sukob generacija, jer je Hebrang za jedno desetljeće bio stariji od ostalih vodećih komunista (osim Tita). Čini se da Steindorff ponešto zane-

maruje stvarnu povezanost Andrije Hebranga sa sovjetskim komunistima i njihovim simpatizerima. Autor se detaljno bavi i Hrvatskim proljećem, a ne zaboravlja, u zasebnom potpoglavlju, obraditi i reformu školstva u vrijeme Stipe Šuvara, što označava kao "tipično hrvatski simbol kasnog samoupravnog socijalizma".

Posljednje poglavlje nosi naslov "Hrvatska kao neovisna država" (210-232) i završava s trećesiječanskim izborima 2000. Objašnjavajući uzroke rata, Steindorff ističe da je i hrvatska politika proizvela osjećaj nesigurnosti kod Srba u Hrvatskoj, ali bez ikakve dvojbe krivnju za izbijanje krvoprolića pripisuje srpskoj strani, tj. Slobodanu Miloševiću, Jugoslavenskoj narodnoj armiji i srpskim ekstremistima u Hrvatskoj. Možda bismo u opisu ratnih zbivanja priželjkivali malo izraženiji spomen o zločinima počinjenima nad Hrvatima, pogotovo navođenje masakra na Ovčari, ali autor korektno govori o opsadi Dubrovnika i Vukovara, koja je, prema njegovim riječima, završila pokoljima.

Tumačeći efekte međunarodnog priznanja Hrvatske, Steindorff očekivano polemizira s osima koji su mislili da je ono bilo preuranjeno. Kašnjenje priznanja, tvrdi Steindorff, značilo bi legitimiranje srpskog osvajanja i proklamiranja Srpske Republike Krajine. Dapače, ono je, uz odnos snaga na ratištu, dovelo do prekida vatre u siječnju 1992.

Autor postavlja pitanje o neminovnosti raspada Jugoslavije i izbijanja triju ratova, te nudi odgovore. Raspad bi se, misli, svakako dogodio, imamo li u vidu slične procese u zemljama Sovjetskog Saveza ili u Čehoslovačkoj. No, ratovi su se mogli izbjeći da je Srbija prihvatila politiku Slovenije i Hrvatske, koje su do sredine 1991. predlagale konfederaciju. Slobodan Milošević je, međutim, bio političar nacionalne netolerancije koji je već 1987. nagovijestio nasilje i rat. Kad je pak riječ o ratu u BiH, Steindorff i tu nedvosmisleno za izbijanje sukoba okrivljava Srbe, kojima pripisuje i najteže zločine, ali ističe i podjednaku

krivnju hrvatske i bošnjačke strane za izbjicanje međusobnog sukoba, u kojemu su također bili počinjeni zločini s obje strane.

Zanimljivo je da Steindorff odbacuje mogućnost da su SAD pružile Hrvatskoj pomoć pri izvođenju *Oluje*. Osim toga, opisujući ratna zbivanja, on ne spominje ni zločine počinjene s hrvatske strane nakon Bljeska i Oluje. O njima govori tek kada tumači kritike što ih je međunarodna javnost upućivala Hrvatskoj (između ostalog, zbog neprocesuiranja ratnih zločina počinjenih od 1991-1995), kao i korake što ih poduzima koalicijska vlast.

Knjiga završava prikazom promjena nakon trećesiječanjskih izbora i isticanjem perspektiva Hrvatske za daljnje euroatlantke integracije. Knjiga je pisana u doba optimizma u samoj Hrvatskoj, te završava s padom Slobodana Miloševića u listopadu 2000.

U prilogu (233-255) autor donosi kronologiju najvažnijih događaja hrvatske povijesti, tridesetak biografija istaknutih osoba iz politike i kulture, te opise tridesetak gradova i lokaliteta. Na kraju slijedi izbor literature i indeksa. Knjiga donosi tridesetak crnobijelih fotografija osoba, spomenika i događaja (nejasno je, zašto je za ilustraciju zadarskog foruma umjesto fotografije izabran suvremeni crtež), te niz zemljovida i dva shematizirana prikaza.

Knjiga Ludwiga Steindorffa nije samo prva cjelovita hrvatska povijest na njemačkom jeziku, nego je doista znanstveno utemeljeno djelo, pisano objektivno, zasnovano na odličnom poznavanju literature i izvora za sva razdoblja hrvatske prošlosti. Svojom je knjigom (kao, uostalom, i svojim prethodnim radovima) autor zadužio hrvatsku javnost, jer je malo onih koji na međunarodnoj znanstvenoj i publicističkoj sceni mogu i znaju predstaviti Hrvatsku na pravi način. Publika njemačkog govornog područja dobila je priručnik iz kojega može lako doći do pouzdanih podataka ne samo o političkoj povijesti Hrvata, nego i o njihovoj kulturi, gospodarstvu i društvenim strukturama.

Neven Budak

GORDAN RAVANČIĆ ŽIVOT U KRČMAMA SREDNJOVJEKOVNOG DUBROVNIKA

HRVATSKI INSTITUT ZA POVIJEST, DOM I
SVIJET, ZAGREB, 2001.

Pojam srednjovjekovnog grada može se promatrati kroz nekoliko razina. Prva je zasigurno ona fizička, dok drugu, za historičare mnogo interesantniju karakterizira činjenica da je taj grad predstavljao zajednicu ljudi. Zajednica funkcionira na određenoj političkoj, gospodarskoj i kulturnoj razini, pa tako danas po tim kriterijima možemo okarakterizirati sadržaj povijesne literature. Ništa manje nije zanimljiva tzv. historija svakidašnjice koju iščitavamo "između redaka" povijesnih dokumenata. Njena kulisa su upravo javna mjesta, fizički prostori grada ustrojeni prema svakodnevnim potrebama zajednice. Prostor javnog nekoć je bio znatno širi od današnjeg, pa tako sa sigurnošću možemo tvrditi da su i krčme zasigurno bile jedno od brojnih naličja srednjovjekovnog grada, svojevrsne pozornice života i pučke kulture. Dosadašnja hrvatska historiografija ne može se pohvaliti velikim brojem istraživanja svakidašnje povijesti, dok su vrlo rijetki radovi prvenstveno društveno gospodarskog karaktera tek fragmentarno doticali temu krčme. Stoga je zadatak što ga pred sebe postavlja autor ovog djela teži i nezahvalniji. Glavni izvori koji su upotrijebljeni u analizi za veći dio ovog rada jesu kazneni spisi Dubrovačke sudbene kancelarije iz druge polovice 14. i prve polovice 15. stoljeća. U obzir su uzeti samo oni slučajevi koji su se dogodili u krčmi i oni događaji u kojima su aktivno ili pasivno sudjelovali krčmari. Autor napominje da bi se ova analiza mogla obuhvatiti i nazivom "Povijest svakodnevnog kriminala" dubrovačkih krčmi u srednjem vijeku, no zločin i kriminal sasvim sigurno jesu prirodne i nedjeljive, svakodnevnice sastavnice svakog društva.

Krčma je nesumljivo bila jedna od važnijih

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA LV
ZAGREB 2002.

UDK 93/99
ISSN 0351-2193
Historijski zbornik, god. LV, str.1-296, Zagreb 2002.

Izdavač
Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor
Slaven Bertoša
Mirjana Gross
Ivan Kampuš
Franko Mirošević
Ivica Prlender
Tomislav Raukar
Petar Strčić
Josip Vrandečić

Glavni i odgovorni urednik
Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:
ABC Clio
Historical Abstracts
America: History and Life

Adresa uredništva
Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:
Horetzky